

ӘОЖ: 159.964.28

Избасарова Фарида Динсаиновна

педагогика ғылымдарының кандидаты, Қазақ инновациялық гуманитарлық-заң университеті, Семей қ.

БАЛАЛАР МЕН ЖЕТКІНШЕКТЕРДІҢ ПСИХИКАЛЫҚ ЖАҒДАЙЛАРЫНДАҒЫ ПАТОЛОГИЯЛЫҚ ӨЗГЕРІСТЕРДІ ТҮЗЕТУ-ДАМУ

Мақала балалар мен жеткіншектердің психикалық жағдайларындағы ауытқушылықтарды қалыпқа келтіру мәселесіне арналған. Аталған мәселе шетел және отандық ғалымдардың еңбектерінде зерттелгені қамтылған. Психопатия психикалық ауру ретінде емес, көп жағдайда мінез – құлықтың аномалиясы ретінде қарастырылған.

Мақалада балалар мен жеткіншектердің психикалық жағдайларындағы ауытқушылықтарды дифференциалды түрде зерттеу мен патологиялық өзгерістердің шығуына ықпал етуші факторлар мен ерекшеліктері қарастырылады. Мінез-құлықтарындағы әртүрлі сипаттағы бұзылуларды жүйелеудің ғылыми негіздері мен топтамалары ұсынылған. Мінез-құлықтық ауытқушылықтардың потенциалдық мүмкіндіктерін тиімді ескере отырып, бойларындағы кемшіліктерді толықтай компенсациялау және түзету жұмыстарын жүргізудің маңыздылығы қарастырылады. Балалар мен жеткіншектердің психикалық жағдайларындағы патологиялық өзгерістерді болдырмауда және алдын-алуда тренинг пен психотерапияның қазіргі (релаксациялық техникалар, арттерапия, психогимнастика, музыкотерапия) әдістерін қолдану арқылы тиімділігі дәлелденді.

Түйін сөздер: *психикалық жағдайлар, патологиялық өзгерістер, аномальды мінез-құлық, түзету-дамыту, психотерапиялық әсерлер, психотерапия әдістері, бұзылуларды жүйелеу.*

Статья посвящена проблеме коррекции патологических изменений психического состояния детей и подростков. Проведен анализ данной проблемы, освещенной в трудах ряда зарубежных и отечественных авторов. Психопатия рассмотрена как аномальное явление в поведении, а не как психическое заболевание.

В данной статье рассмотрены дифференциальное исследование детей и подростков, имеющих отклонения в психическом развитии; факторы, влияющие на возникновение патологических изменений и их особенности. Представлены классификация и научные основы систематизации различных отклонений в поведении. Учитывающая потенциальные возможности поведенческих отклонений, показана значимость полной компенсации недостатков и проведения коррекционной работы. Доказана эффективность применения современных методов психотерапии (техники релаксации, арт-терапии, психогимнастики, музыкотерапии) и тренинга в предупреждении и профилактике патологических изменений психического состояния детей и подростков.

Ключевые слова: *психическое состояние; патологические изменения; аномальное поведение; коррекционно-развивающая работа; психо-терапевтические влияния; методы психотерапии; систематизация отклонений.*

The article is devoted to the problem of correction of pathological changes in the mental state of children and adolescents. The analysis of this problem, highlighted in the works of a number of foreign and domestic authors. Psychopathy is considered as an abnormal phenomenon in behavior, and not as a mental illness.

This article discusses the differential study of children and adolescents with deviations in mental development; factors affecting the occurrence of pathological changes and their features. The classification and scientific foundations of systematization of various deviations in behavior are presented. Considering the potential of behavioral

abnormalities, the significance of full compensation of deficiencies and the performance of remedial work is shown. The effectiveness of the use of modern methods of psychotherapy (relaxation techniques, art therapy, psycho-gymnastics, music therapy) and training in the prevention and prophylaxis of pathological changes in the mental state of children and adolescents has been proven.

Keywords: *mental state; pathological changes; abnormal behavior; correctional and developmental work; psychotherapeutic effects; psychotherapy methods; systematization of deviations.*

Қазіргі таңда ең өзекті мәселелердің бірі – психикалық жағдайларындағы патологиялық өзгерістері бар балалар мен жеткіншектердің дамуындағы ауытқушылықтарды дифференциалды түрде зерттеу. Балалар мен жеткіншектердің психикалық жағдайларындағы патологиялық өзгерістерді психопатиялық синдром ретінде зерттеген ғалымдар: В.М.Бехтерев, Далемагне (Dalemagne), Е.Ках, П.Б.Ганнушкин, К.Леонгард, М.Трамер, В.В.Ковалев, О.В.Кербиков, В.Н.Мясищев, Н.И.Фелинская, Н.Д.Лакосина, Г.К.Ушакова, В.Морозов, Д.Р.Лунц, Б.В.Шостакович, В.А.Гурьев, В.Я.Гиндикин, Л.И.Спивак, М.С.Певзнер, Г.Е.Сухарева және т.б. Психопатия адамның жан-дүниесіндегі, өміріндегі өзгерістерге, айналасындағыларға кедергі келтіреді. Патология гректің «патос» уайым, қайғы, ауру, бақытсыздық жайлы ілім. Патологиялық жағдайдың көріністеріне психикалық ауытқу, бұзылу, тежелу, күйзелу, тоқырау жатады[1]. Психопатия психикалық күрделі аурулар қатарына қосылмайды, балалардың танымдық-интеллектуалды дамуында ауытқулар мен кемістіктер болмайды. *Психопатия көп жағдайда мінез-құлықтың аномалиясы ретінде қарастырылады.*

1886 ж. В.М.Бехтерев қалыпты жағдай мен психопатия арасындағы өтпелі деңгейлер жайлы талдай келе, айырмашылықтары көп жағдайларда білінбейді деген. 1894 ж. Бельгияның психиатр-дәрігері Далемагне («desequilibres») «мазасыз» және («desequilibrants») «тепе-теңдігін тез жоғалтатын» немесе француз тілінде психиатриялық терминде «психопатия» дегенді білдіреді. Ал П.Б.Ганнушкин 1933 жылы — «латентті психопатия» жайлы мәселені көтерген. Бірақ К.Леонгардтың 1968 жылы ұсынған «акцентуациялық тұлға» термині психопатияның шығу тегі мен себептері, ерекшеліктері мен ағымдары жайлы толық әрі нақты анықтамасын қамтиды.

П.Б.Ганнушкин (1933) психопатияны «индивидтің өмір бойы өзгеріске ұшырамайтын, қоршаған ортаға бейімделуіне кедергі келтіретін, бүкіл жан дүниесінде қалдырған іздерін білдіретін психикалық келбеті, немесе,

мінез-құлық аномалиясы» деп сипаттаған. О.В.Кербиковтың (1962) пікірі бойынша, П.Б.Ганнушкиннің сипаттамасы әлеуметтік бейімделуді бұзатын тұрақты және тотальды патологиялық мінез-құлықтың шарттары.

Жоғарыда келтірілген ғылыми деректерге сүйене отырып, балалар мен жеткіншектердің психикалық жағдайларындағы патологиялық өзгерістердің көріністерін мінез-құлықтық ауытқулардан байқауға болады.

Балалар мен жеткіншектердің тұлғалық ерекшеліктерінің қалыптасуы туғаннан бастап, өмір бойы созылатын ұзақ және күрделі процесс [2]. Балалар мен жеткіншектердің психикалық жағдайларындағы патологиялық өзгерістердің пайда болуы мен шығуын ғалымдар депривациялық жағдайлармен байланыстырады. Депривация – психология мен медицинада кең қолданылатын термин (ағылшынның «deprivation» сөзінен шыққан, қазақша мағынасы – «өмірлік қажеттіліктерді қанағаттандыру мүмкіндігінің шектелуі немесе жойылуы»). Бала толыққанды даму үшін ең алдымен махаббатқа деген қажеттілігі қанағаттандырылуы қажет. Қажеттіліктің қанағаттандырылмауы тұлғалық және эмоциялық дамудың бұзылыстарына, психикалық ауытқулардың пайда болуына әкеледі. Депривацияның осы түрінің айқын көрінісі балалар үйінде тәрбиеленген балаларда (анасы болмаған немесе баласына қажетті эмоциялық көңіл бөлмеген жағдайда) ерекше байқалады. Депривацияның сенсорлық түрінде заттық ортаның болмауы және сезім мүшелері қоздырғыштарының жетіспеуі байқалады. Психикалық депривация – өмірлік жағдаят нәтижесінде туындайтын нақты психикалық көңіл-күй [2]. Мұндай жағдай негізгі қажеттіліктерін толық қанағаттандыруға қолайлы мүмкіндіктері болмаған кезде туындайды.

Шетелде балалар мен жеткіншектердің мінез-құлықтарындағы әртүрлі сипаттағы бұзылуларды жүйелеудің үш топтамасы әйгілі [3].

I. АҚШ – та мінез-құлықтық бұзылудың жеті түрі көрсетіледі:

- гиперкинетикалық реакция,
- өз-өзіне кету реакциясы («withdrawing») немесе аутистік тип,

- үрейлену, алаңдау реакциясы,
- қашу немесе құтылу реакциясы («runaway»),
- «әлеуметтенбеген агрессивтілік»,
- топтық құқық бұзушылық,
- басқа да реакциялар.

Аурулардың халықаралық классификациясы (АХК) бойынша (МКБ –Международная классификация болезней) жеткіншектердің мінез-құлықтық бұзылуын «әлеуметтенбеген» және «әлеуметтенген» топтар деп бөледі [3].

II. Франциядағы балалар психиатрларының классификациясы бойынша жеткіншектердің мінез-құлықтары бұзылуы әсер етуші мотивтеріне байланысты, жеткіншектердің мінез-құлықтық мынандай реакцияларын ұсынады: - протест, - оппозиция, - имитациялар және басқалары.

III. Неміс тілді мемлекеттерде мінез-құлықтық бұзылу жүйелеріне себептеріне, мотивтеріне және формаларына байланысты екі бағытта: биологиялық және әлеуметтік-психологиялық негіздерін зерттеуді ұсынады.

Қазіргі уақытта мінез-құлықтың бұзылуы жан-жақты зерттеліп, жаңа сипаттағы әлеуметтік-психологиялық, педагогикалық, клиникалық-медициналық, қылмыстық-криминологиялық тұрғыларда қарастырылуда [3]. Әлеуметтену барысындағы ауытқуларды көптеген отандық және шетел педагогтары мен психологтары зерттеп, генетикалық (тұқымқуалаушылық), физиологиялық (туу кезіндегі асқынулар), әлеуметтік (ата-аналарының, үлкендердің жағымсыз мінез-құлық формаларын меңгеру) жағдайларға байланысты туындаған бірнеше себептердің психикаға әсерін анықтаған.

Жас кезеңдік ерекшеліктері негізінде болатын мінез-құлық ауытқушылығы жайлы О.Конт, Т.Тард, А.Кетле, Э.Дюркейм, М.Вебер сияқты ғалымдар зерттеген [4]. Балалар мен жеткіншектердің кез-келген ортада әлеуметтенуі, өзін-өзі көрсете және өзін-өзі бекіте білуі күрделі үрдіс. «Қиындардың» шығуы және «қиын» жолға түсу мәселесі Г.А.Уманов, Ә.Ж.Жұмабаев, В.В.Трифонов, Л.К.Керімов сияқты қазақстандық ғалымдардың ғылыми зерттеулерінің тақырыбына айналды. Балалар мен жеткіншектердің мінез-құлық ерекшеліктерін, жүріс-тұрысындағы жат қылықтарды зерттеп, оларды қайта тәрбиелеу жолдарын көрсетті. Ғалымдардың зерттеулері қиын оқушылардың пайда болуының бірнеше себептерін ашып көрсеткен.

Ал қылық-әрекеттің бұзылуын топтастыру мәселесіне қатысты үш негізгі бағытты атап көрсетуге болады: әлеуметтік-құқықтық; медициналық; педагогикалық-психологиялық. Аномальды мінез-құлық екі үлкен категорияға бөлінеді [4]. Біріншісі – анық немесе жасырын психопатологиялық, барлығын білдіретін психикалық денсаулық қалыптары ауытқыған мінез-құлығы. Екіншісі – әлеуметтік мәдени және құқықтық қалыптарды бұзатын ассоциалды мінез-құлық.

Балалармен мен жеткіншектердің дамуы мен мінез-құлқына кері әсер ететін сыртқы факторларға мыналарды жатқызуға болады. *Қоғамда өтіп жатқан үрдістер:*

1. қоғамдық құндылықтар иерархиясын өзгертуге бағытталған айқын жағымды мемлекеттік идеологияның жоқтығы;

2. экономикалық тұрмысы төмен балалы отбасыларға әлеуметтік кепілдіктермен және мемлекеттік қолдаудың жоқтығы;

3. өскелең ұрпақтың әлеуметтенуі дәстүрлі институттарының күйреуі мен дағдарысқа ұшырауы;

4. бұқаралық ақпарат құралдары арқылы зорлық-зомбылық және қатігездікті насихаттау;

5. балалардың денелік және психикалық денсаулығының бұзылуын дер кезінде анықтаудың, соған сәйкес көмек көрсетудің және квалификациялық диспансеризацияның болмауы;

6. сапалы тегін, қосымша білімге балалар қолының жетпеуі (үйірмелердің, секциялардың және тағы басқа);

7. темекіге, ішімдікке, нашақорлық заттарға жолдың ашықтығы.

Отбасының жағдайы және оның микроклиматы:

1. толық емес отбасы;

2. отбасының материалдық жағдайы (кедейлік, байлық);

3. ата-аналардың әлеуметтік-мәдени жағдайының төмен деңгейі;

4. отбасының тәрбие стилі (балаларға бірыңғай талаптардың қойылмауы, ата-аналардың қатыгездігі, олардың жазасыздығы және баланың құқықсыздығы);

5. баланың өзіндік құндылығын жоққа шығару;

6. балалардың қажеттіліктерінің жеткіліксіз немесе асыра қанағаттандырылуы;

7. ата-аналардың ішімдікті, нашақорлық заттарды пайдалануы;

8. балалардың психоактивті заттарды

қолдануына жол беруі.

Мектепшілік өмірдің жеткіліксіз ұйымдастырылуы:

1. оқу және тәрбие үрдісін басқаруды ұйымдастырудың толық жетілмегендігі; мектептің материалдық қамтамасыз етуінің нашарлығы; қоғам арқылы балалармен айналыспайтын ата-аналарға ықпал ететін тетіктердің және мектептің оқушылар отбасыларымен жүйелі байланысының жоқтығы; пәндік мұғалімдердің жетіспеушілігі; сабақтардың жиі болмауы; сабақтан тыс жұмыстардың қанағаттандырығысыз ұйымдастырылуы; мектепте балалар ұйымдарының болмауы;

2. мұғалімдердің бала және жасерекшелік психологиясын білмейтіндігінен көрінетін кәсіптік деңгейінің төмендігі; «оқушы-мұғалім» жүйесіндегі өзара қарым-қатынастардың авторитарлық немесе бетімен кетушілік деңгейінде болуы; оқушылардың білімін бағалауда объективтіліктің болмауы; ат-айдар тағу; мұғалімдердің оқушы тұлғасын басуы (қоқан-лоққы, қорлау және тағы басқа);

3. жетілмеген жаңа оқу бағдарламаларын енгізу, құндылықтар бағдарламаларының өзгеруі және соның негізінде «нені және қалай оқыту керек?» мәселесінің туындауы;

4. мектепке келген оқушылар дамуының және оқу түрткілерінің төмендігі.

Отбасындағы сотқар мен мектептегі үлгілі оқушы; өзімен-өзі елеусіз жүретін момақан және ешкіммен сыйыспайтын бұзақы; үйдегі келеңсіз жағдайларға шыдай алмай үйден қашатын немесе кез-келген ортаға емін-еркін ене алатын, жақсы оқитын және т.б. сипаттағы әлеуметтен алмаған балалар мен жеткіншектердің барлығы бірдей «психопат» бола бермейді. Патологиялық жағдайдың көріністеріне психикалық ауытқу, бұзылу, тежелу, күйзелу, тоқырау жатады. Адам психикасына әсер ететін факторлар әртүрлі және нәтижелері бір-біріне ұқсамауы да мүмкін. Әсіресе психикалық дамудың дағдарыс кезіндегі, балалық шақтағы әсерлер дизонтогенездік және дисгармониялық жағдайларға ұшырататын, дамудың патологиясын тудырады[5].

Көптеген аномальді мінез-құлықтардың ішінде педагогтар мен психологтарды психикалық жағдайларындағы патологиялық өзгерістері бар балалар мен жеткіншектер көп алаңдатады. Олардың еріктік-эмоциялық тұрақсыздығы, интеллект дамуындағы ерекшеліктері,

криминогендік ортаға тез бейімделуі, қылмыстық әрекеттер мен шараларды тез үйренуі байқалады. Олар арнайы (спецификалық) жас кезеңдік психопатологиялық күйлермен көрінеді. Психопатиялық бұзылуы бар балалар мен жеткіншектерді былайша топтастырады [5]:

I. *Психопатиялық қозба (аффективті) (ПҚА) түрі.* Эмоционалды тұрақсыздық, өзін ұстай алмау, тез қозу, ашуланшақ, импульсті, ескертулерге жоғарғы қозу (аффективті), қатыгездік, кекшілдік тән. Олар:

- Қозба психопатиялық тұрақсыздық (ҚПТ) түрі – еріксіздік, немқұрайлылық, барлығына жеңіл қарау, сын тұрғысынан қарауы өте төмен, шыдамсыз келеді. Алаяқтық, бұзақылық, қаңғыбастық, құжаттық режимді және қоғамдық тәртіпті бұзу сияқты әрекеттермен айналысады.

- Қозба психопатиялық паранояльді түрі (ҚПП) – өзін басқалардан жоғары қою, өкпелегіш, күдікшіл, тез қозғыш, қозуы жоғары, шыдамсыз, басқалардың көзқарасына шыдамсыз, ақыл – ойы таяз, бір жағдайларға байланғыш, зорлау, қинау әрекеттерімен айналысатындар.

- Қозба психопатияның истероидті (ҚПИ) түрі – интеллектісі таяз, өтірікші, қарым-қатынаста жалғандылық, эмоционалды тұрақсыздық, көптің көзінше өзін көрсетуді ұнатады.

II. *Психопатияның баяу түрі:* олар астениктер, психоастениктер, психопатиялық аутистік түрлері болып бөлінеді:

- Астеникалық сипаты: әсер алғыштығы жоғары, тез шаршағыш, сезімталдығы жоғары, ұялшақ, өзіне сенімсіз, өз бойындағы кемшіліктерді ерекше сезіну тән.

- Психопатияның психоастеникалық түрі: күдікшіл, алаңдаушылық, сенімсіздік, қиын жағдайларда өзінің күдікшілдігінен шешім қабылдай алмау. Олар қоғамда қалыптасқан тәртіпке қарсы әрекет жасайды, қоғамға пайдалы еңбекпен айналысудан, әскери міндет атқарудан қашады.

- Психопатиялық бұзылудың аутистикалық шизоидты түріне: тұйық, сезімталдықпен жараланудың жоғарылығы, эмоциялық бөтенсінумен суықтық басым, қатігез болады. Оларға алдына қойған мақсатқа жетуге ұмтылу, аффективті уайымдау, дау-дамай жағдайларда зорлық-зомбылық, агрессивтілік, қатыгездік сияқты ерекшеліктермен сипатталады.

Психикалық жағдайларындағы өзгерістері бар балаларды оқыту мен тәрбиелеуде, олардың потенциалдық мүмкіндіктерін тиімді ескере

отырып[6], Семей қалалық психиатриялық диспансерінің балалар бөлімінде, бойларындағы кемшіліктерді толықтай компенсациялау және түзету жұмыстары жүргізілді. Зерттеуге алынған 12 балалармен «Қобалжуды өзіндік бағалауға арналған Цунгтің шкаласы» (ZARS), «Маңдай дисфункциясының батареясы» тестісі, «Сирстің үрей шкаласы», Е.А.Стребелеваның «Пошталық жәшік», Р.Лурияның «10 сөзді жаттау», «Шульте кестесі» және т.б. әдістерді қолдана отырып, эмоциональды күйзелістер (делсалдылық, жабығу, сары уайымға салыну, қорқыныш, үрей, абыржу және т.б.), агрессивтілік, әлеуметтік енжарлық сияқты көріністерді анықтадық.

Түзету-дамыту жұмысының дәстүрлі формасына ойын, тренинг және психотерапиялық әсерлер (музыкотерапия, арттерапия, психогимнастика) сияқты формаларды енгізуге болатындығы жайлы М.Р.Битянова, Л.И.Самоукина, Н.И.Аникеева, О.Н.Карабанова, В.Овчарова және т.б. ғалымдардың зерттеулері бар[6]. Ойынның әрекет ретіндегі психологиялық-педагогикалық мүмкіндіктерін ескере отырып, балалардың негізгі әлеуметтік дағды мен біліктіліктері жетілгендігін; бірлесу арқылы кикілжіндерді шешуге, жағдайды басқа адамның көзімен көруге үйренгендігін байқадық. Балалар мен жеткіншектердің психикалық жағдайларындағы патологиялық өзгерістерді болдырмауда мынандай ойындарды ұсынуға болады:

- «Ойындық қапшықтар» психикалық процестерді, коммуникативті дағдылар мен тұлғаның әлеуметтік психологиялық қасиеттерін дамытуға арналған;

- «Тұрақтану ойындары» жеке және топтық қабылдауға жағдай жасауға, тұлғааралық қарым – қатынасты құруға, жеке өмір сүруді құру мен байланыстыруға көмектеседі;

- «Драмалық ойындар» – таңдау жасау жағдайына байланысты: «Қызметтік» және жобалық ойындар, «Психологиялық акциялар» басты мақсаты баланың өміріне қосымша мән беретін жағдайларды енгізу, яғни мәдени құндылықтар, жаңа эмоционалды және интеллектуалды мүмкіндіктер мен тұлғалар арасындағы моделін көрсету болып табылады.

- «Рольдік ойындар» өзіндік түзету жұмыстарының формасы түрінде де қолданылады.

Психотерапиялық әсерлер психологияның маңызды саласы екенін көрсететін негізгі жеті жолы бар[7]: 1) *экспрессия* (әрекет жасау, жеңілдеу, катарсис); 2) *базалық қажеттіліктерді* (қолдау көрсету, мақұлдау, қорғау, махаббат, сыйластық) *қанағаттандыру*; 3) *қауіп-қатерді жою* (қорғау, қолайлы әлеуметтік, саяси және экономикалық жағдайлар); 4) *инсайт*, тереңірек білу мен түсіну; 5) *сендіру* немесе беделділік; 6) *бихевиоралды* терапиядағыдай симптомдармен тікелей күрес; 7) *оң бағыттағы өзіндік кемелдену, даралану* немесе даму арқылы іске асырылады деп айта аламыз. Терапияның мақсаты индивид үшін жағымды жағдай жасау немесе оның өзін белгілі бір әрекет істеуге итермелеу де емес, оның міндеті–қиындықтарды жеңу және қайтадан алға жылжуы үшін қалыпты дамуына бостандық беру[8].

Балалар мен жеткіншектердің психикалық жағдайларындағы патологиялық өзгерістерді болдырмаудың тиімді формасы ретінде тренинг және психотерапияны таңдадық. Тренинг пен психотерапияның жеке және топтық түрлері қолданылды. Тренинг туындаған мәселелерге адекватты қарауына, қоршаған ортамен қарым-қатынасқа еркін түсе алуына көмек береді.

Патологиялық өзгерістерді түзету – қалыптастыруда қолданылған релаксациялық техника – медитация («сүйікті ертегі» мен мультфильмдердегі кейіпкерлерге ұқсау, соларды сомдау), аутогендік жаттығу, прогрессивті релаксация жағымсыз жағдайларды қалыпқа келтіруде оң нәтиже берді. Релаксациялық әдістемелер зат алмасу қарқынының төмендеуіне, бұлшықеттік күйзеліс деңгейінің азаюына, қандағы холестерин құрамының төмендеуіне, артериалды қан қысымы деңгейінің өзгеруіне, жүрек жиырылу жиілігін және т.б. физиологиялық параметрлердің өзгеруіне әкелгендігін психиатриялық диспансердің дәрігер мамандары нақтылады.

Сондай-ақ, балалар мен жеткіншектердің психикалық жағдайларындағы патологиялық өзгерістерді болдырмауда психотерапияның музыкатерапия, арттерапия және психогимнастика түрлері ұтымды қолданылды.

Арттерапия балалардағы психикалық жағдайларындағы патологиялық өзгерістерді емдеу мақсатында және таным процестерін дамытуда тиімді екені көрініс берді. О.Н.Карабанова көрсеткендей «арттерапияның

негізгі мақсаты өзін-өзін тану және өзін-өзіне көрсете алу қабілеттерінің арқасында тұлғаның үйлесімділігін дамыту болып табылады» демекші – өнердің ішкі сезімдерге әсеріне байланысты баланың қобалжуы және қабілеттері, қоршаған ортамен қарым-қатынасының жеңілдегені анықталды. Ал психогимнастиканы жағымсыз жағдайлардағы балалардың өзін-өзі көрсете алу мүмкіндігін тудыру, психологиялық қысымды жеңілдету, өзін-өзін және өзгелерді жақсы түсінуді дамыту, қарым-қатынаста пайда болған

қиыншылықтарды жеңуге ықпал ету мақсатында қолдандық.

Балалар мен жеткіншектердің психикалық жағдайларындағы патологиялық өзгерістерді қалыпқа келтірудің маңызы: сәттілікке, ұтысқа, біліктерді игеру жолындағы кез-келген нәтижеге де қатысты. Жағымсыз жағдайларды болдырмауда қолданылатын көптеген проблемалар өз шешімін таппай тұр, дегенмен, зерттеулер ұтымды әрі пайдалы бағдарлама құрудың мүмкіндігіне және қажеттілігіне нұсқау береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

- 1 Максимов Н.Ю., Милютин Е.Л. Курс лекции по детской психологии: Учебное пособие. – Ростов н/Д.: Феникс, 2009. – 576 с.
- 2 Бухановский Ю.А., Кутявин М.Е. Общая психология. – Ростов н/Д. 2010
- 3 Медицинская психология: новейший справочник практического психолога /сост. С.Л.Соловьева. – М.: АСТ; СПб.: 2006. – 575,[1]с.: ил.
- 4 Психология детей с отклонениями и нарушениями психического развития / Общая редакция В.М. Астапова, Ю.В. Микадзе.СПб.: Питер, 2001.-384.
- 5 Личко А.Е. Психопатии и акцентуации характера у подростков – Л.: Медицина, 1983.
- 6 Психология детства. Учебник. Под редакцией члена-корреспондента РАО А.А.Реана – СПб.: «прайм-ЕВРО-ЗНАК», 2003. – 368 с. – (Серия «Мэтры психологии»). ISBN 5-93878-100-0
- 7 Карвасарский Б. Д. Психотерапия. М: Медицина 2005.
- 8 Прихожан А. М. Психокоррекционная работа с тревожными детьми. //Активные методы работы школьного психолога. М, 2000.

Избасарова Фарида Динсаиновна

Лауазымы: педагогика ғылымдарының кандидаты, педагогика және психология кафедрасының меңгерушісі, Қазақ инновациялық гуманитарлық-заң университеті, Семей қ.

Пошталық мекен-жайы: 071400, Қазақстан Республикасы, Семей қ., Ленин көшесі 11
тел: 8701 430 67 47

Балалар мен жеткіншектердің психикалық жағдайларындағы патологиялық өзгерістерді түзету-дамыту

Избасарова Фарида Динсаиновна

Должность: кандидат педагогических наук, заведующая кафедрой педагогики и психологии, Казахский гуманитарно-юридический инновационный университет, г.Семей

Почтовый адрес: 071400, Республика Казахстан, г. Семей, ул. Ленина, 11
сот. Тел: 8701 430 67 47

Коррекция патологических изменений психического состояния детей и подростков

Izbasarova Farida Dinsainovna

Position: candidate of pedagogical sciences, Head of the Department of Pedagogy and Psychology of the Kazakh Humanitarian Juridical Innovative University

Mailing address: 071400, Republic of Kazakhstan, Semey, st. Lenina, 11
cells. Ph: 8701 430 67 47

Correction of pathological changes in the mental state of children and adolescents